

УДК 377.5

ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ КОЛЕДЖІВ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Панасенко Л.О.

Однією з ланок безперервної економічної освіти є економічний коледж. Специфікою студентського контингенту коледжу є його вікові особливості та низька сформованість професійних уявлень та прагнень. Тому на перший план у навчально-виховному процесі коледжу виходить не лише якісна теоретична професійна підготовка студентів-економістів, а й, зокрема, оптимізація та активізація процесу професійного становлення майбутніх фахівців у галузі економіки. Виокремлення основних детермінант професійного становлення майбутніх економістів дозволить підвищити рівень теоретичної, практичної психологічної готовності до обраної діяльності у випускника економічного коледжу.
Ключові слова: економічний коледж, засоби активізації професійного становлення, кейс-методи.

Одним из звеньев непрерывного экономического образования является экономический колледж. Спецификой студенческого контингента колледжа являются его возрастные особенности и низкая сформированность профессиональных представлений и стремлений. Поэтому на первый план в учебно-воспитательном процессе колледжа выходит не только качественная теоретическая профессиональная подготовка студентов-экономистов, но и, в частности, оптимизация и активизация процесса профессионального становления будущих специалистов в области экономики. Выделение основных детерминантов профессионального становления будущих экономистов позволит повысить уровень теоретической, практической психологической готовности к избранной деятельности у выпускника экономического колледжа.
Ключевые слова: экономический колледж, средства активизации профессионального становления, кейс-методы.

One of the links of continuous economic education is an Economic College. The specific features of student contingent in college are its age characteristics and low level of professional knowledge and aspirations. Therefore, at the forefront of the educational process in college comes not only quality theoretical education of students-economists, but also optimization and activation of the process of professional formation of future professionals in the field of economics. Establishment of the main determinants of future economists' professional formation allows of raising the levels of theoretical, practical and psychological preparedness to the chosen field of activity by the time of graduation from an Economic College.
Key words: Economic College, means of enhancing professional development, case methods.

Постановка проблеми

Однією з ланок безперервної професійної освіти є коледж. Традиційно коледж здійснює підготовку до певних видів праці в економічній і соціальній сферах суспільства. Навчання в цих закладах завершується відповідними процедурами присвоєння кваліфікації, атестації на професійну готовність і майстерність, створюються умови для подальшого просування особистості в системі безперервної освіти.

Специфікою студентського контингенту коледжу є його вікові особливості та низька сформованість професійних уявлень та прагнень.

Актуальність дослідження. Однією із актуальних проблем навчально-виховного процесу економічного коледжу є якісна підготовка фахівця-економіста, професійні вміння якого відповідали б актуальним потребам суспільства, а його прагнення до професійного саморозвитку сприяли б формуванню

гармонійної особистості, здатної відповідати вимогам сучасного ринку праці. Саме для цього в рамках процесу професійного становлення в економічному коледжі майбутній фахівець має набути комплекс умінь та знань для здійснення аналітичних розвідок в галузі економіки, виконання обрахунків у різних сферах діяльності підприємства, керування фінансовими активами та пасивами, нормативно-правового оформлення фінансових операцій. Тому на перший план виходить питання не просто підвищення рівня теоретичної професійної підготовки студентів-економістів, а саме оптимізація та активізація процесу професійного становлення майбутніх фахівців.

Крім успішного оволодіння необхідною базою знань і вмінь відповідно до специфіки обраної спеціальності, важливим також є володіння максимально вираженими професійно необхідними якостями та практичними навичками, що є передумовою ефективного здійснення професійних функцій на будь-якому етапі професійного становлення особистості.

Мета статті – розглянути існуючі теоретичні підходи до проблеми професійного становлення особистості, проаналізувати особливості сучасної професійної підготовки студентів-економістів в умовах економічного коледжу та виокремити основні детермінанти успішного професійного становлення майбутніх фахівців у період навчання у ВНЗ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз літературних джерел показав, що в сучасній вітчизняній психології є чимало досліджень, присвячених різноманітним психологічним та педагогічним аспектам професійного становлення майбутніх економістів. Вивчаючи процес професійного становлення, науковці розглядають основи трудової діяльності; професійного самовизначення; питання оптимізації взаємин з метою підвищення продуктивності праці; етапи становлення та розвитку фахівця; розвиток професійно важливих якостей, які визначають успішність праці; мотиви трудової діяльності. Зокрема: теоретико-методичні основи професійного становлення молоді представлені у працях Л.Буйновської, К.Варнавських, В.Виноградова, О.Джури, М.Дуранова, С.Єпіфанової, Б.Ількевича, О.Новикова, В.Петрука, М.Станкіна, М.Чобітько та ін. Питання професійної підготовки вивчали В.Бобров, Ф.Веселков, Ю.Голубев, В.Дюков, В.Євтушевський, С.Комар, В.Орлов, Л.Попова, А.Солов'єнко, В.Стасюк та ін. Питанню формування професійної спрямованості й компетентності майбутніх спеціалістів присвятили свої наукові розвідки О.Бабаян, В.Бобров, А.Войнаровський, В.Волкова, М.Заворочай, М.Коляда, С.Коптякова, О.Куліш, Т.Распопова, Г.Романова та ін. Розробкою моделі спеціаліста займалися О.Матвієнко, О.Мельничук, Є.Мухачева, О.Романовський, Л.Сьомушина, В.Шадріков, С.Щенніков та ін. Сьогодні ученими активно здійснюється пошук шляхів ефективного формування професійної спрямованості майбутніх економістів, використовуючи можливості економічних дисциплін професійно орієнтованого блоку або загальнонавчальних дисциплін.

У доробках вищезгаданих учених слід відзначити думку, що професійна підготовка майбутніх економістів повинна здійснюватись у новій особистісно орієнтованій парадигмі, спиратися на актуалізацію професійно важливих особистісних якостей, бути спрямованою на формування професійної компе-

тентності економіста, а також на створення системи професійних навичок, які дозволяють досягати професійного успіху, самореалізації, набуття професійної культури спілкування, професійної інтуїції, рефлексії.

Вивчаючи підготовку майбутніх економістів в умовах коледжу як період професійного становлення, можна припустити, що цей процес розвитку професійно значущих якостей та здібностей, професійних знань і вмінь супроводжується активним якісним перетворенням особистістю свого внутрішнього світу, що приводить до принципово нового способу життєдіяльності – творчої самореалізації в професії.

Питанням підготовки студентів коледжів присвячено невелике коло досліджень. Проте проблема активізації професійного становлення студентів економічного коледжу, розробка психолого-педагогічних умов такої активізації залишається поки що поза увагою науковців, які займаються питаннями теорії та методики професійної освіти.

Виклад основного матеріалу

Сьогодні у психолого-педагогічній літературі широко використовуються терміни “професійне становлення” та “професійний розвиток” особистості. Сучасні дослідники розглядають їх із різних позицій та підходів. Так, В.Янушевський розглядає професійний розвиток майбутнього фахівця як формування, становлення, інтеграцію і реалізацію в навчальному процесі професійно значущих особових якостей і здібностей, а також засвоєння професійних знань, умінь, навичок і освоєння ним технологій професійної діяльності [1].

Л.Мітіна під професійним розвитком розуміє зростання, становлення, інтеграцію і реалізацію в праці професійно значущих особових якостей і здібностей, професійних знань і вмінь, активне якісне перетворення людиною свого внутрішнього світу, що приводить до принципово нового його ладу і способу життєдіяльності і вказують на тих, що професійний саморозвиток – динамічний і безперервний процес самопроекування особистості [2]. Однак у концепції Л.Мітіної відсутній взаємозв'язок між віком особистості і її професійним розвитком. У даній моделі професіонал характеризується здатністю побачити власну професійну діяльність цілісною.

О.Щербакова вказує на те, що професійно-особистісне становлення і розвиток проходять низку етапів: самооцінка (об'єктивна); визначення цілей, планування результатів; програма дій відповідно до цілей; поетапне підведення підсумків самовдосконалення і самоаналіз; подальше планування [3].

З поняттям “професійний розвиток” тісно пов'язане поняття “професійного становлення”

Професійне становлення – це тривалий, багаторічний, практично нескінченний процес, який припускає можливість безмежного розвитку людини. Цей процес пов'язаний з різними цілями і має різний зміст на різних вікових етапах.

На думку Е.Зеєра, професійне становлення, будучи “формоутворенням” особистості, адекватної вимогам професійної діяльності, припускає використання сукупності розгорнутих у часі прийомів соціальної взаємодії особистості, включення її в різноманітні професійно значущі види діяльності [4].

В.Слободніков розглядає процес професійного становлення як складову процесу розвитку. Так, він зазначає, що категорія "розвиток" одночасно утримує в собі як мінімум три процеси: становлення, формування, перетворення. Становлення – це "перехід від одного певного стану до іншого – більш високого рівня; єдність вже здійсненого і потенційно можливого" [5].

О.Щотка розглядає професійне становлення як динамічний багаторівневий процес, який займає значний період життєвого шляху і не зводиться до професійного навчання. Перехід до кожної подальшої стадії закладається на попередній і супроводжується виникненням у суб'єкта низки суперечностей і нормативних криз [6].

В акмеологічній концепції професійного розвитку А.Деркача і В.Зазикіна розвиток суб'єкта праці до рівня професіонала розглядається в контексті загального розширення суб'єктного простору особистості, її професійного і морального "збагачення", у зв'язку із змінами і розвитком підсистем професіоналізму особистості і діяльності, нормативної регуляції, мотивації на саморозвиток і професійні досягнення [7].

На думку багатьох науковців, процес професійного становлення відбувається у декілька етапів, з притаманними кожному з них самоактуалізаційними кризами. Так, Є.Климов пропонує наступну послідовність стадій професійного становлення: оптація – період вибору професії в навчально-професійному закладі; адаптація – входження в професію і звання до неї; фаза інтернала – набуття професійного досвіду; майстерність – кваліфіковане виконання трудової діяльності; фаза авторитету – досягнення професійно високої кваліфікації; наставництво – передача професіоналом свого досвіду [8].

В ході навчання у коледжі студенти проходять через стадію оптації та частково через стадію адаптації. Основним завданням навчального процесу в даний період є полегшення процесу інтеграції студента у професійне середовище. Саме на це спрямовані більшість методик та методів навчання.

Ефективність формування професійно значущих якостей майбутніх молодших спеціалістів-економістів забезпечується спрямованістю всього навчально-виховного процесу коледжу на освоєння професійних знань, умінь і навичок, переробкою навчальних програм дисциплін загальноосвітнього та загальнопрофесійного блоку з урахуванням сучасних вимог до рівня професійної підготовки фахівця-економіста, розробкою курсів за вибором, що сприяють формуванню професійно значущих якостей, побудовою системи формування професійно значущих якостей на основі активних методів навчання, використання інформаційних освітніх програм і контекстно-модульного навчання.

Інноваційне навчання формує якості майбутніх економістів, які дозволяють їм активно і творчо мислити і діяти, розвиватися й удосконалюватися. Крім того, інноваційне навчання створює умови, що надають студентам можливість займати ініціативну позицію в навчальному процесі, засвоювати навчальний матеріал за допомогою активного діалогу, здійснювати самостійний творчий пошук відповідей на основі наявного досвіду з одночасним збагаченням його.

Ми вважаємо, що перераховані особливості інноваційного навчання найбільш повно реалізуються за допомогою методів активного навчання, основна ідея яких – це активізація та актуалізація соціально-особистісного та професійного потенціалу студентів в ході навчального заняття.

Активне навчання – являє собою таку організацію і ведення навчального процесу, яка спрямована на всебічну активізацію навчально-пізнавальної діяльності студентів за допомогою широкого, бажано комплексного, використання як педагогічних (дидактичних), так і організаційно-управлінських засобів [9].

Активізація навчання може йти як через вдосконалення форм і методів навчання, так і шляхом вдосконалення організації та управління навчальним процесом чи державної системи освіти.

Основними рисами активного навчання є:

- активізація розумової діяльності студента шляхом формування спеціальних умов, які спонукають до активності, часом незалежно від його бажання;
- стійкість і безперервність активної розумової діяльності учасників навчання шляхом подовження часу одноразового активного включення або ж спонтанною, але дуже глибокою роботою думки, що дозволяє зберігати активність протягом перерви між активною роботою;
- формування навичок самостійної роботи, творчого прийняття управлінських рішень в умовах ігрового імітаційного моделювання, підвищеної мотивації студентів до навчання;
- перманентні взаємні комунікації студентів і викладачів, що розвивають обидві сторони з рефлексивних позицій.

Однією з форм активного навчання є використання кейс-методу. Кейс-метод ґрунтується на принципах, які фактично змушують переглянути ролі викладача і студента.

Даючи студентам завдання у формі кейсів, ми відкриваємо їм значно більшу можливість поділитися своїми знаннями, досвідом і уявленнями, тобто навчитися не тільки у викладача, а й один у одного. Такий метод піднімає впевненість студентів у собі, у своїх здібностях. Вони активно вчать слухати один одного і точніше висловлювати свої думки.

Найголовнішою навичкою, яку здобуває учень під час навчання, повинно стати вміння під професійним кутом зору сприймати будь-яку наочну, вербальну інформацію, самостійно осмислювати, приймати рішення, оцінюючи його можливі наслідки, визначати оптимальні шляхи реалізації цього рішення.

Існує ціла низка спроб розрізнити та типологізувати метод кейсу.

Типологія кейсів як педагогічного інструменту найповніше представлена в монографії П.Щеремета та Г.Каніщенко і має такий вигляд:

- кейс, що вимагає прийняття рішення;
- кейс, що вимагає розробки стратегії;
- описовий кейс;
- кейс, що вимагає визначення проблеми;
- кейс, що вимагає застосування теоретичних понять [10].

Стосовно відображення матеріалу, виду отримання й обробки інформації, процесу прийняття рішення, рішення проблеми й оцінки рішення розрізняють чотири варіанти кейс-методу.

Основні методичні варіанти методу кейсу

Вид методу	Визначення проблематики	Джерело інформації	Шляхи пошуку та репрезентації рішень	Оцінка (критика) рішення
Метод навчання за допомогою ситуаційних вправ (Case-study method)	Аналіз прихованих проблем	Інформація надається	За допомогою наданої інформації розробляються варіанти рішення проблеми і приймаються відповідні рішення	Порівняння власного рішення з рішенням, яке було прийнято в дійсності
Метод проблемних ситуацій (Case-problem method)	Проблеми чітко названі	Інформація надається	За допомогою названих проблем і наданої інформації розробляються варіанти рішення і приймається рішення	Можливе порівняння власного рішення з рішенням, яке було прийнято в дійсності
Метод ситуацій-випадків (Case-Incident Method)	Інформація надається неповна	Самостійне отримання інформації	За допомогою самостійно зібраної інформації розробляються варіанти рішення проблеми і приймаються відповідні рішення	Рішення приймаються самостійно, спираючись на особистий досвід. Можливе порівняння з рішеннями прийнятими за ситуаціями наближеними до поставленої проблеми.
Метод визначених проблем (Stated-problem method)	Проблеми називаються	Інформація надається	Наводяться готові рішення з обґрунтуванням: можливий пошук додаткових альтернатив	Оцінка (критика) прийнятих рішень

Case-study method часто відрізняється великим обсягом матеріалу, оскільки, окрім опису ситуації, надається і весь обсяг інформаційного матеріалу, яким можуть користуватися студенти. Основний наголос у роботі над кейсом робиться на аналізі і синтезі проблеми і на прийнятті рішення.

Case-problem method. В цьому варіанті під час опису кейсу чітко називається і проблема. Таким чином, залишається більше часу на розробку варіантів рішення та їх детальне обговорення.

Case-Incident method. Цей варіант відрізняється тим, що в центрі уваги знаходиться процес отримання інформації. З цієї причини ситуація часто відображається не в повному обсязі. Однак така форма роботи потребує багато часу, її можна вважати особливо наближеною до практики, тому що на практиці саме отримання інформації складає суттєву частину всього процесу прийняття рішення.

Stated-problem method. Характерною рисою цього варіанту є надання готових рішень та їх обґрунтування. Завдання студентів полягає в першу чергу в ознайомленні зі структурою процесу прийняття рішення на практиці, в критичній оцінці прийнятих рішень і по можливості у розробці альтернативних рішень.

Таким чином, кейси використовуються різноманітним чином. Їх мета – спонукати студентів до творчості. Кейси – суттєвий та гнучкий педагогічний ресурс, універсальний засіб для вивчення різноманітних дисциплін, які характеризуються тим, що вони передбачають пошук відповіді на проблемні питання. Кейси швидше спрямовані не на отримання готових знань, а “на творення” нових знань, що передбачає співтворчість студента і викладача. Останній виступає у

ролі координатора процесу навчання. Разом з тим результатом кейсу є не лише оволодіння новими знаннями, але й набуття професійних навичок, цінностей.

Перевага кейс-методу над традиційними, що застосовуються у навчальному процесі, є незаперечною. Кейс-метод дозволяє зацікавити студентів процесом навчання, формує сталий інтерес до конкретної навчальної дисципліни, сприяє активному засвоєнню знань та навичок.

Висновки. Професійне становлення студента – складний багатогранний процес, що вимагає складної роботи над формуванням системи професійно важливих знань, умінь, навичок та відповідного науково-культурного кругозору як від викладача, так і від студента.

Проблема професійної підготовки студентів економічного коледжу нерозривно пов'язана із необхідністю формування тих або інших професійних якостей, здібностей та індивідуально-особистісних особливостей, необхідних фахівцю відповідного профілю. В цьому контексті навчально-виховний процес повинен забезпечувати умови для формування у студентів – майбутніх економістів таких груп інтересів, потреб, переконань, які б спрямовували їх на особистісну та професійну самореалізацію і самовдосконалення. Тому актуальною вважаємо роботу над впровадженням у навчально-виховний процес елементів активного навчання, зокрема кейс-методів, що забезпечить збалансованість процесу професіоналізації, ефективність процесу особистісно-професійного вдосконалення молодого покоління та успішність в обраній професійній сфері.

Література

1. Янушевский В. Н. Педагогическое моделирование профессионального развития студентов-филологов в вузе (на примере УлГУ) : дисс. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.08 / Янушевский В. Н. – Ульяновск, 2007. – 285 с.
2. Митина Л. М. Психология труда и профессионального развития учителя : учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. заведений / Л. М. Митина. – М. : Издательский центр “Академия”, 2004. – 320 с.
3. Щербакова Е. Е. Педагогическая креативность как фактор профессионального развития студентов : дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.08 / Щербакова Е. Е. – Чебоксары, 2006. – 548 с.

4. Зеер Э. Ф. Психология профессионального образования / Э. Ф. Зеер. – 2-е изд., перераб. – М. : Издательство Московского психолого-социального института ; Воронеж : Изд. НПО “МОДЭК”, 2003. – 480 с.
5. Слободчиков В. И. Проблемы научного обеспечения инновационной деятельности в образовании / В. И. Слободчиков. – Москва–Киров, 2003. – 152 с.
6. Щотка О. П. Вікова психологія дорослої людини [Текст] : навч. видання / О. П. Щотка. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Ніжин : НДПУ ім. М. Гоголя, 2001 (2002). – 194 с.
7. Деркач А. А. Акмеология: познание и развитие / А. А. Деркач, В. Г. Зазыкин. – СПб. : ПИТЕР, 2008
8. Климов Е. А. Психология профессионала / Е. А. Климов. – М. : Изд-во “Институт практической психологии” ; Воронеж : НПО “МОДЭК”, 1996. – 400 с.
9. Кругликов В. Н. Активное обучение в техническом вузе (теоретико-методологический аспект) : дисс. ... д-ра пед. наук / Кругликов В. Н. – Санкт-Петербург, 2000. – 424 с.
10. Fox H. W. Two Dozen Ways of Handling Cases: Depending on How You Count / H. W. Fox. – Collegiate News and Views XXVI:3, Spring 1973.